Universal Declaration of Human Rights

ЦӀыху Хуэфащэхэм Теухуа Дунейпсо Джэпсалъэ

1948

Federation of Caucasian Associations

Kaffed

ЦIыф Фэшъуашэхэм Афэгъэхьыгъэ Дунэепстэу Джэпсалъ

Дунэепстэу къэрал зэгохьэныгъэм и зэфэсэу 1948 гъэм тыгъэгъазэм и 10-м щыIагъэм къыщаштагъ 217 A (III) зиномер унашъомкIэ.

Дунэепстэу Къэрал Зэгохьэнык ыгъэм (ДКъЗ) и Зэфэсым егъэIу;

Дунэепстэу цIыфыгъэм къыхиубытэрэ хэтрэ зы цIыфи зэгохьэныгъи;

мы джэпсалъэр сыдигъуи янэгу кIагъэтызэ, мыщ къыщыхэщырэ цIыф фэшъуашэхэмрэ фитыныгъэхэмрэ янэIэ зэрэтырагъэтырэм, фашIырэ лъытэныгъэм егъэджэныгъэ-гъэсэныгъэ гъогукIэ зырагъэужьынэу;

хэгъэгу кIоцIхэми дунэепстэуми кIо къэсми нахьы зыщызыужьырэ амалхэр зыфагъэшъхьэпэзэ мы зэгохьэныгъэм хэт къэралхэм ежьымэ ялъэпкъхэри, яунашъо кIагъэтырэ нэмыкIрэ къэралмэ ялъэпкъхэри къызэкIиубытэу, дунэепстэум и тэдэрэ чIапIи мы цIыф фэшъуашэхэмрэ фитыныгъэхэмрэ къыщащтэным, лъэшэу щызэрагъэкIоным, щагъэцэкIэным фэкъудыинхэу,

цIыф фэшъуашэхэм афэгъэхьыгъэу цIыф жъугъэхэми лъэпкъхэми язэфэдэ идеал шапхъэхэр къэзыгъэуцурэ мы дунэепстэу джэпсалъэр.

1-нэрэ пычыгъу

ЦIыф пстэури шъхьэфитэу, ялъытэныгъэрэ яфэшъуашэхэмрэкIэ зэфэдэу къалъфы. Акъылрэ зэхэшIыкI гъуазэрэ яIэшъы, зыр зым зэкъош зэхашIэ азфагу дэлъэу зэфыщытынхэ фае.

2-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цIыфи зэфэдэу фит мы джэпсалъэм хэт цIыф фэшъуашэхэмрэ фитыныгъэхэмрэ зыфигъэшъхьэпэнэу, зыщыщ расэм, ышъо, бзылъфыгъэ-хъулъфыгъэу зэрэщытым, ыбзэ, ыIыгъ диным, политичнэ е нэмыкIрэ еплъыкIэу иIэм, лъэпкъэу е цIыф купэу къызыхэкIыгъэм, мылъкоу иIэм, къызыщалъфыгъэм емылъытыгъэу зэхэдзынчъэу, фэгъэкIотэныгъэнчъэу. Ащ нэмыкIэу, къэрал шъхьэфити, нэмыкIым иунашъо кIэти, зышъхьэфитыжьныгъэ (автономие) зимыIи, нэмыкIрэу зы шъхьэфитыныгъэ лъахъэ зытелъи, сыд фэдэрэ къэралым ицIыфэу щытми хэтрэ цIыфи зэхэдзыныгъэ фашIы хъущтэп зыщыщ къэралым иполитичнэ е юридическэ системэ е дунэепстэу къэралхэм азфагу щыриIэ статусым къыхэкIэу.

3-нэрэ пычыгъу

Псэуныр, шъхьэфитыныр, щынэгъончъагъэр хэти ифэшъуаш.

4-нэрэ пычыгъу

Хэти пщылIэу плъытэ е пщIылIыпIэ ибгъэты хъущтэп, сыд фэдэ шIыкIэуи пщылIыгъэр, пщылI щэн-къэщэфыныр зыми фэбдэ мыхъунэу къоды.

5-нэрэ пычыгъу

Хэти лъэшыгъэ епхьэлIэ хъущтэп, жъалымыгъэкIэ, цIыфыгъэм къемызэгъэу е инапэ зыгъэулъиин фэдэкIэ удэзекIо, ащ фэдэ тазыр теплъхьэ хъущтэп.

6-нэрэ пычыгъу

Хэти фэшъуаш тэдэрэ чIапIи цIыфэу, юридическэ лицоу къыщалъытэнэу.

7-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цIыфи къэрал хабзэм ипашъхьэ щызэфэд ыкIи къэрал хабзэм къыгъэуцурэ къэухъумэныгъэхэр зэхэдзынчъэу, язэфэдэу зыфагъэшъхьэпэнэу фит. Хэти зэхэдзынчъэу, зэфэдэу фэшъуаш мы джэпсалъэм къемызэгъэу, зэхэдз зыхэлъ IофшIашъохэми, ащ фэдэ IофшIашъомэ сыд фэдэуи атегъэгушхонми къыщаухъумэнэу.

8-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цIыфи фитыныгъэ иI хабзэ шъхьэIэм е къэрал хабзэм къырипэсырэ цIыф фэшъуашэхэр зыукъорэ IофшIашъо къызехъулIэкIэ фитыныгъэ зиIэ ухыякIохэм зафигъэзэнэу, зыкъаригъэухъумэнэу.

9-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цIыфи лажьэ имыIэу аубыти, агъэтIыси, егъэзыгъэкIэ нэмыкIрэ чIапIэ афи хъущтэп.

10-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цIыфи фитыныгъэ иI ифэшъуашэхэмрэ ипшъэрылъхэмрэ аухэсы ыкIи ежьым зы лажьэ къытыралъхьэ зыхъукIэ зыми шIомылIыкIэу, зыми иунашъо кIэмытэу, зыми имытелъхьэу щыт ухыякIо шъхьэфит псэфитыр зэфагъэкIэ ыкIи нафэу иIоф ригъэплъынэу фэенэу.

11-нэрэ пычыгъу

1. Зы лажьэ/шIэпхъэджагъэ зытыралъхьэрэ хэтрэ цIыфи зиухыижьыным пае зыфэныкъощт щынэгъончъагъэхэр зыщигъотынэу щыт ухыигъо нафэм икIэухэу, къэрал хабзэм тетэу агъэкъончафэкIэ хыеу къалъытэ, мыхыяшъо къыраплъырэп.

2. Хэти агъэкъуанчэ хъущтэп, зешIэ лъэхъаным къэрал хабзэкIэ е дунэепстэу хабзэкIэ шIэпхъэджагъэу амылъытэщтыгъэ зы Iоф зэришIагъэм е ышIапхъэу къащыхъу горэ зэримышIагъэм къыхэкIыкIэ. Хэти шIэпхъэджагъэ зешIэм фэгъэуцугъэу щытыгъэ тазырым нахьыбэ тыралъхьэ хъущтэп.

12-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цIыфи и гъэшIэ унае, иунагъо, иунэ е зэрэзэрашIэхэрэ шIыкIэхэм шъхьэусыгъончъэу зыри къыхэIэбэ хъущтэп, инапэ, ыцIэ къеIусэ хъущтэп. Хэти фитыныгъэ иI мыщ фэдэ къыхэIэбэныгъэхэм къэрал хабзэкIэ зыкъащаригъэухъумэнэу.

13-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цIыфи фитыныгъэ иI зы хэтрэ зы къэрали ичIыналъэ шъхьэфитэу щызекIонэу, щыпсэунэу.

2. Хэтрэ цIыфи фитыныгъэ иI ежьы икъэрали ахэтэу тэдэрэ къэрали икощыкIынэу ыкIи икIэрыкIэу къыгъэзэжьынэу.

14-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цIыфи фитыныгъэ иI жъалымыгъэ/лые къырахынэу зыхъурэм, нэмыкIрэ къэрал ышъхьэ ригъэзынэу, шъхьэегъэзныгъэ амалхэр зыфигъэшъхьэпэнэу.

2. Ау ишъыпкъапIэкIэ политичнэу щымыт шIэпхъэджагъэхэм е дунэепстэу къэрал зэгохьэныгъэм имурад, ибзыпхъэхэм къемызэгъэрэ IофшIашъохэм къахэкIырэ дэодапшъэхэмкIэ мы фитыныгъэр зыфэбгъэшъхьэпэ хъущтэп.

15-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цIыфи фитыныгъэ иI зы къэралым ицIыфэу щытынэу.

2. Хэтрэ цIыфи зицIыфэу щыт къэралым шъхьэусыгъончъэу хэбгъэкIы е нэмыкIрэ къэралым ицIыф хъунэу иIэ фитыныгъэм хэбгъэны хъущтэп.

16-нэрэ пычыгъу

1. Зыныбжь икъугъэ хэтрэ бзылъфыгъи хъулъфыгъи фитыныгъэ иI къызыхэкIыгъэ лъэпкъым, зицIыфэу щыт къэралым е динэу ыIыгъым къыхэкIэу зы пэрыогъуи къыфэмыуцоу, фитэу къыщэнэу, дэкIонэу, унагъо ышIэнэу.

2. Зэрэщэн-зэдэкIоным фэгъэхьыгъэ зэзэгъныгъэр (нэчыхьэр), зэрэщэщт-зэдэкIощтхэм ежьмэ я шъхьэфитыныгъэ шъыпкъэрэ яшIоигъоныгъэ икъурэкIэ агъэпсы.

3. Унагъуэр, цIыфыбэ-лъэпкъ псэукIэм и лъэбжъэ шъхьаIэшъы, ар цIыф жъугъэми къэралыми къеухъумэ.

17-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цIыфи фитыныгъэ иI ежьым иунаеу е нэмыкIрэхэр иIэхьэгъоу мылъку зригъэIэнэу.

2. Хэтрэ цIыфи шъхьэусыгъончъэу имылъку къыIыпхы е хэбгъэны хъущтэп.

18-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цIыфи гупшысэ, зэхашIэ ыкIи дин фитыныгъэ иI.

Мы фитыныгъэм къызэкIеубытэ изакъоу е купэу, нафэу е унаеу (шъэфэу) итхьафэIорышIэнхэр, идинкIэ шIапхъэхэр нэрылъэгъоу аригъэшIэн, ыгъэзэкIэн фитыныгъэри.

19-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цIыфи фитыныгъэ иI зэрэфаеу гупшысэнэу, игупшысэхэр къыIотэнэу. Мы фитыныгъэм къыхеубытэ цIыфыр игупшысэхэм фэшIыкIэ зыми къымыгъэгумэкIынэу, къэралыгъо гъунапкъэхэм ямылъытыгъэу шIэныгъэхэр, гупшысэхэр сыд фэдэрэ гъогукIи къылъыхъон, къыгъотын, зыIэрыгъэхьэн фитыныгъэри.

20-нэрэ пычыгъу

1. Хэти фитыныгъэ иI Iэшэнчъэу, зэо-бэнэнчъэу зэфэсынэу, хасэ зэхищэнэу, зэхэщэгъэ хасэм хэхьэнэу.

2. Хэти зы хасэ хэхьэнэу ебгъэзы хъущтэп.

21-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цIыфи фитыныгъэ иI занкIэу ежьым е фитэу къыхихыгъэ лIыкIомэ яIэкIэ къэралым изегъэкIон Iофхэм ахэхьэнэу, ахэлэжьэнэу.

2. Хэтрэ цIыфи фитыныгъэ иI икъэрали цIыф жъугъэми Къыфызэригъэпэшрэ амалхэр зэхэдзынчъэу, пстэуми афэдэу зыфигъэшъхьэпэнэу.

3. Хьыкумэт Iэшъхьэтетныгъэм илъабжъэр къэралым и цIыф жъугъэм ишIоигъоныгъ ары. А шIоигъоныгъэр къэнафэ шъэф шIыкIэм тет хэхыныгъэ фит зафэхэу е цIыфмэ яшIоигъоныгъэхэр шъхьэфит-псэфитэу къызэрэгъэлъэгъошъущт нэмыкIрэ шIыкIэхэу, зыныбжь икъугъэ цIыф пстэуми афызэIухыгъэу, яIэIэтхэми зэфэдэ кIуачIэ яIэу, пIэлъэ гъэнэфагъэкIэ къытырагъэзэжьырэхэмкIэ.

22-нэрэ пычыгъу

ЦӀыф жъугъэм зэрэщыщым елъытыгъэу хэтрэ цӀыфи социалнэ къэухъумэныгъэ фэшъуаш. Къэрал кӀуачӀэкӀэ е къэралыгъомэ язэдэӀэпыӀэкӀэ ыкӀи хэтрэ къэрали ежьым игъэпсыкӀэрэ иамалхэмрэ ялъытыгъэу хэтрэ цӀыфи фитыныгъэ иӀ инапэрэ ицӀыфыгъэрэкӀэ гупсэфэу зэрэзиужьын ылъэкӀыщт экономикэ, социалнэ ыкӀи шӀэнхабзэ ӀофкӀэ зыфэныкъощт амалхэр рагъэгъотынэу.

23-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цӀыфи фитыныгъэ иӀ лэжьэнэу, фитэу иӀоф къыхихынэу, зэфагъэкӀэ ыкӀи фэшӀу амалхэмкӀэ лэжьэнэу ыкӀи Ӏофынчъагъэм къыщаухъумэнэу.

2. Хэтрэ цӀыфи фитыныгъэ иӀ зэхэдзынчъэу зэфэдэ Ӏоф фэшӀ зэфэдэ уасэ къыратынэу.

3. Хэтрэ цӀыфи фитыныгъэ иӀ ежьыри иунагъуи цӀыфым фэшъошэн псэукӀэ иӀэу зыгъэпсэун, ищыкӀагъэ хъумэ зылыӀэсышъунэу щыт сыд Фэдэр социалнэ къэухъумэныгъэхэмкӀэ кӀэгъэпытагъэу зы псэукӀэ амал къезытын зылъэкӀынэу зы лэжьэпкӀэ фэшӀу къыӀэрыхьэнэу.

4. Хэтрэ цӀыфи фитыныгъэ иӀ ежьы ишӀуагъэ пае хасэ (профсоюз, сендикэ) зэхищэнэу, ащ фэдэ зэхэщагъэм хэхьэнэу, хэтынэу.

24-нэрэ пычыгъу

Хэтрэ цӀыфи фитыныгъэ иӀ зигъэпсэфынэу, ынэгу зыригъэужынэу, пстэуми афэмыдэу илэжьэгъу пӀалъэ цӀыф фэшъуашэ шапхъэм итэу къыфагъэпсынэу, пӀэлъэ гъэнэфагъэкӀэ илэжьапкӀи къыратызэ гъэпсэфакӀо дэкӀынэу.

25-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цӀыфи фитыныгъэ иӀ ежьыри иунагъуи узынчъэн, тхъэгъо фэшъуашэ иӀэу псэун пае шхыныгъо, шъуашэ, унэ ыкӀи медицинскэ ӀэпыӀэгъу ыгъотынэу. Хэти фитыныгъэ иӀ, Ӏофынчъагъэ, сымэджагъэ, фыкъуагъэ, лӀыгъобагъэ, шъузэбагъэ, жъыгъэ ыкӀи ежьым имыӀэшӀагъэ Ӏофыгъомэ къахэкӀэу амалынчъагъэ, тхьэмыкӀагъэ къылъысэу щытмэ къаухъумэнэу.

2. Ныхэмрэ сабийхэмрэ фитыныгъэ яӀ ялыеу къыкӀэлъыплъынхэу, къыдэӀэпыӀэнхэу. Зэрэщэгъэ зэлӀ-зэшъуз ибынэуи зэмышъхьэгъусэмэ къалъфыгъэуи щэрэт, сабий пстэуми а зы социалнэ къэухъумэныгъэ амалхэр язэфэдэу афагъэшъхьапэ.

26-нэрэ пычыгъу

1. Хэтрэ цӀыфи фит гъэсэныгъэ зэригъэгъотынэу. Анахь макӀэмэ пэублэ ыкӀи лъэбжъэ гъэсэныгъэр ахъщэнчъэу арагъэгъоты. Пэублэ гъэсэныгъэр уимыӀэнкӀэ амал имыӀэу, егъэзыгъоу щыт. Техникэ ыкӀи ӀэшӀагъэ гъэсэныгъэр хэти фызэӀухыгъэщт. Апшъэрэ гъэсэныгъэр зэхэдзынчъэу хэти фызэӀухыгъэу щытын фае ежьым исэнауш (талант) елъытыгъэу.

2. Гъэсэныгъэр цӀыфым ицӀыфыгъэм икъоу зыригъэужьыным фэшӀоу гъэпсыгъэу ыкӀи цӀыф фэшъуашэхэмрэ фитыныгъэ шъхьаӀэхэмрэ афашӀырэ уасэр, лъытэныгъэр ыгъэлъэшыным, кӀигъэпытэным фэунэтӀыгъэу щытын фае. Гъэсэныгъэм цӀыфхэр ригъэгушӀун фае расэ пстэуми, лъэпкъ пстэуми, дин куп пстэуми азфагу гулъытэ, зэгурыӀо, зэфэшӀуныгъэ, зэныбджэгъугъэ дэлъынэу ыкӀи мамырныгъэр къыухъумэным пае Дунэепстэу Къэрал Зэгохьэныгъэм ригъэкӀокӀырэ лъэжьыгъэм зыригъэужьэу щытын фае.

3. Сабиймэ арагъэгъотыщт гъэсэныгъэр зыфэдэщтыр къыхэзыхынэу фитыр, пстэуми апэрэу янэрэ-ятэрэ ары.

27-нэрэ пычыгъу

1. Хэти фитыныгъэ иI цIыф жъугъэ шIэнхабзэ псэукIэм фитэу хэхьэнэу, хэлэжьэнэу, гъуазджэр зыфигъэшъхьэпэнэу, шIэныгъэ зыужьыныгъэм хэлэжьэнэу ыкIи ар зыфигъэшъхьэпэнэу.

2. Хэти фитыныгъэ иI ежьым къыгъэшIыгъэ шIэныгъэ, жабзэ (литературэ), гъуазджэ IэшIагъэхэм мылъкоу, пкIэу, уасэу, лъытэныгъэу къапакIорэр къыфаухъумэнэу.

28-нэрэ пычыгъу

Хэти фэшъуаш мы джэпсалъэм къыщыхэщырэ цIыф фэшъуашэхэмрэ фитыныгъэхэмрэ зэрагъэцэкIэшъунэу зы социалнэ ыкIи дунэепстэу гъэпсыкIэ системэ щыIэнэу.

29-нэрэ пычыгъу

1. Хэти ежьы ицIыфыгъэ фитэу ыкIи икъоу зыригъэужьынэу амал къезытырэ цIыф жъугъэми къэралми фишIэжьын фаеу пшъэрылъхэр иIэх.

2. Хэти ифэшъуашэхэр зыфигъэшъхьапэ ыкIи ифитыныгъэхэр зэрихьэ зыхъукIэ, нэмыкIми яфэшъуашэхэмрэ яфитыныгъэхэмрэ афадэн, ахэмэ лъытэныгъэ къафегъэшIыгъэн ыкIи демократичэскэ цIыф жъугъэм зэдыриIэ шэнхабзэр (этикэр), цIыф жъугъэ гъэпсыкIэр, щыIакIэр егъэшIокIоным иамалхэр къэухъумагъэ хъуным пае фэшIэу къэрал хабзэкIэ агъэнэфагъэ гъунапкъэмэ япхыгъэу щытыщт.

3. Сыдэущтэуи орэхъу, мы цIыф фэшъуашэхэмрэ фитыныгъэхэмрэ зыфэбгъэшъхьэпэ, зепхьэ хъущтэп Дунэепстэу Къэрал Зэгохьагъэм и гурылъ-гурышIэхэмрэ ибзыпхъэхэмрэ (принципхэмрэ) адимыштэу, апэшIуекIоу.

30-нэрэ пычыгъу

Мы джэпсалъэм къыхиубытэрэ зы хэбзэ гъэуцугъи зыгурыбгъаIо хъущтэп мыщ къыщиIотыкIыгъэ хэбзэ гъэуцугъэмэ ащыщ горэр ыIэтынэу, иукъонэу хэтрэ зы къэрали, купи, нэбгыри фитыныгъэ риты фэдэу.